

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zsrs/78461,Wspolpraca-niemiecko-sowiecka-w-latach-19391941.html>

Fot. z zasobu IPN

ARTYKUŁ

Współpraca niemiecko-sowiecka w latach 1939-1941

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: PAWEŁ KOSIŃSKI 22.08.2022

Podjęcie współpracy przez III Rzeszę i ZSRS było niemałym zaskoczeniem dla obserwatorów sceny politycznej roku 1939. Hitler i Stalin, którzy wcześniej nie tylko przewodzili nazistowsko-komunistycznej wojnie propagandowej, ale i

czynnie zaangażowali się w hiszpańską wojnę domową, wykonali wielką woltę.

W sierpniu 1939 r. Niemcy i ZSRS nie miały ani metra wspólnej granicy. Gwóźdź tkwił w tajnym protokole dodatkowym - załączniku do oficjalnego dokumentu umowy. Ten protokół można nazwać formalną umową rozbioru Polski oraz rozporządzenia niepodległością suwerennych państw: Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii i Rumunii.

Przyjmuje się, że zbliżenie zainicjował Stalin 10 III 1939 r., kiedy w referacie sprawozdawczym poświęconym polityce zagranicznej ZSRS wygłoszonym podczas obrad XVIII Zjazdu Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego znalazła się zapowiedź gotowości do współpracy „z wszystkimi” przy jednoczesnym przedstawieniu III Rzeszy w bardziej korzystnym świetle od oskarżonych o podżeganie do wojny demokratycznych państw zachodnich. Wyemitowany przez moskiewskie radio referat spotkał się z entuzjastyczną reakcją Berlina. Stalin dobrze wyczuł interes, który mógł przynajmniej doraźnie ubić z zawiedzionym postawą Polski Hitlerem. Diabelski układ miał być zawarty kosztem innych państw Europy Środkowo-Wschodniej, trzeba się było tylko porozumieć co do szczegółów.

Handlowe preludium i umowa rozbiorowa

W wyniku nawiązanych wkrótce rokowań ministrowie spraw zagranicznych Joachim von Ribbentrop i Wiaczesław Mołotow wynegocjowali najpierw podpisaną 19 VIII 1939 r. w Berlinie *Sowiecko-niemiecką umowę handlową*. Była to umowa kompensacyjno-kredytowa obejmująca dostarczenie Niemcom surowców i materiałów na sumę 180 milionów marek Rzeszy w zamian za dostarczenie Sowietom broni, technologii wojskowej oraz urządzeń technicznych na sumę 120 marek Rzeszy. Niemcy gwarantowały także Związkowi Sowieckiemu siedmioletni kredyt w wysokości 200 milionów marek Rzeszy, oprocentowany na 5% w stosunku rocznym, który miał być wykorzystany do sfinansowania zakupów niemieckich technologii.

Zawarcie umowy handlowej stanowiło tylko preludium do wybuchu prawdziwej sensacji – podpisania 23 VIII 1939 r. w Moskwie *Paktu o nieagresji pomiędzy Rzeszą Niemiecką i Związkiem Socjalistycznych Republik Sowieckich*. Już na pierwszy rzut oka był to podejrzany dokument, bo w sierpniu 1939 r. obydwa państwa nie miały ani jednego metra wspólnej granicy. I rzeczywiście gwóźdź tkwił w tajnym protokole dodatkowym, stanowiącym załącznik do oficjalnego dokumentu umowy. Tajny protokół można określić mianem formalnej umowy rozbiorowej Polski oraz rozporządzenia niepodległością suwerennych państw: Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii i Rumunii.

Braterstwo broni i traktat przyjaźni

Wynegocjowana przez Niemcy i Sowiety w 1939 r. „lokalna wojna” w Polsce, która po wybuchu jednak okazała się być wojną światową, dała okazję Wehrmachtowi i Armii Czerwonej do zawiązania autentycznego braterstwa broni. Należy przy tym dodać, że nie zaczęło się ono dopiero 17 września – od początku wojny intensywnie współpracowały ze sobą służby łączności i identyfikacji celów ataków lotniczych.

Obie strony zapewniły się nawzajem, że nie będą tolerować w swoich strefach wpływów jakiegokolwiek polskiej propagandy, będą tłumić wszelkie zaczątki podobnej propagandy i informować się wzajemnie o środkach podejmowanych w tym celu.

Jeszcze w czasie trwania działań wojennych w Polsce Rzesza i Związek Sowiecki zacieśniły formalnie współpracę polityczną zawierając 28 IX w Moskwie *Traktat o granicach i przyjaźni*, w którym wysokie układające się strony „uporządkowały” kwestie terytorialne (województwo lubelskie oraz wschodnia część województwa warszawskiego zostały przesunięte do niemieckiej strefy wpływów, zaś Litwa do strefy sowieckiej. Niemcy i Sowiety uzgodniły też procedurę wymiany pomiędzy zajęzonymi terytoriami (na zasadzie opcji) ludności narodowości niemieckiej, białoruskiej i ukraińskiej. Obie strony zapewniły się też nawzajem, że nie będą tolerować w swoich strefach wpływów jakiegokolwiek polskiej propagandy, będą tłumić wszelkie

zaczątki podobnej propagandy i informować się wzajemnie o środkach podejmowanych w tym celu.

Ekspansja i współpraca

W szerokich ramach realizacji sowiecko-niemieckich uzgodnień w zakresie polityki międzynarodowej od jesieni 1939 r. do lata 1940 r. ZSRS zmusił do zawarcia tzw. traktatów o wzajemnej pomocy: Estonię (28 IX 1939 r.), Łotwę (5 X 1939 r.) i Litwę (10 X 1939 r. – „na otarcie łez” Sowietci darowali Litwie świeżo podbitą Wileńszczyznę); Niemcy zawarły układy o przesiedleniu folksdojczów z Estonii (15 X 1939 r.) i Łotwy (30 X 1939 r.); ZSRS wszczął wojnę przeciw Finlandii (30 XI 1939 r. – 13 III 1940 r.) i w końcu okupował oraz anektował republiki nadbałtyckie (okupacja Litwy od 15 VI 1940 r., a Łotwy i Estonii od 17 VI 1940 r., aneksja odpowiednio 3, 5 i 6 VIII 1940 r.), a także Besarabię (okupowana od 28 VI, anektowana 2 VIII 1940 r.).

Od jesieni 1939 r. do lata 1940 r. ZSRS zmusił do zawarcia tzw. traktatów o wzajemnej pomocy: Estonię, Łotwę i Litwę; Niemcy zawarły układy o przesiedleniu folksdojczów z Estonii i Łotwy; ZSRS wszczął wojnę przeciw Finlandii i w końcu okupował oraz anektował republiki nadbałtyckie, a także Besarabię.

Nawiązana formalnie 19 VIII 1939 r. współpraca gospodarcza III Rzeszy i Związku Sowieckiego znalazła rozwinięcie w umowie handlowej z 11 II 1940 r., która również przewidywała wymianę sowieckich surowców na niemiecką technologię. Do zakresu współpracy gospodarczo-wojskowej należały też wzajemne wizyty delegacji rządowych, mających zaznajomić się z nowymi konstrukcjami i organizacją produkcji lotniczej (delegacja sowiecka wizytowała niemieckie zakłady w październiku 1939 r., a delegacja niemiecka zwiedzała sowieckie fabryki w kwietniu 1941 r.). Mniej znanym faktem jest też udostępnienie Niemcom sowieckiej bazy nad Morzem Barentsa (Zatoka Zapadnaja Lica na Półwyspie Kolskim). Okręty podwodne *Kriegsmarine* korzystały z niej od grudnia 1939 r. do października 1940 r. (okręty warsztatowe, zaopatrzeniowe oraz holowniki przechodziły do tzw. Bazy Północnej przez Kanał Białomorsko-Bałtycki).

***

Szeroko zakrojona współpraca niemiecko-sowiecka (w dziedzinie polityki zagranicznej, gospodarki, wojskowości, bezpieczeństwa wewnętrznego, polityki ludnościowej itp.) obliczona na zdestabilizowanie europejskiego, a nawet światowego porządku zaczęła się wyczerpywać w jesieni 1940 r. Wyrazem zmiany było fiasko niemiecko-sowieckich rokowań w Berlinie, 12-14 XI 1940 r. (oficjalna wizyta Wiaczesława Mołotowa) na temat przystąpienia ZSRS do zawartego 27 IX 1940 r. w Berlinie „paktu trzech” wiążącego Niemcy, Włochy i Japonię. Sprawa upadła ze względu na niemożność porozumienia się co do dalszej ekspansji ZSRS (Niemcy chcieli skierować Sowietów na Środkowy Wschód, Sowietów pragnęli osadzić się na Bałkanach, kwestią sporną była też Finlandia) oraz w ogóle odmienne postrzeganie perspektyw czasowych wojny przeciwko Wielkiej Brytanii. Zniecierpliwiony Hitler 18 XII 1940 r. podpisał dyrektywę nr 21 dla operacji o kryptonimie Barbarossa: „niemiecki Wehrmacht musi być przygotowany, by zniszczyć Rosję Sowiecką w szybkiej kampanii”. Mimo zawarcia 10 I 1941 r. kolejnej niemiecko-sowieckiej umowy gospodarczej przygotowania do nowego konfliktu na wschodzie szły pełną parą. Cenne wzajemne dostawy, trwające do 22 VI 1941 r., były już tylko kamuflażem.

COFNIJ SIĘ